

REFLEXE PSYCHOLOGICKÝCH A PEDAGOGICKÝCH KONCEPTŮ VE SPECIÁLNÍ PEDAGOGICE - ETOPEDII

Věra Vojtová, PdF, MU
ETO _ Specializace NMg_3,4c2

REFLEXE BIOPSYCHICKÝCH PŘÍSTUPŮ

Teorie defektu

PCH

**následek organického
postížení**

Teorie retardace

PCH

**nevyzrálost
v kognitivní,
sociální
emocionální oblasti**

v důsledku opožděného vývoje CNS

Tematizuje

**poruchy
autismus, lehká mozková
dysfunkce, neurózy**

Nevýhoda

**Vymezení hranice mezi
Zdravím a nemocí
kategorizace**

Přijímání této kategorizace

BIOPSYCHICKÝCH PŘÍSTUPŮ

- omezující edukační rámec,
- kategorizace do skupiny „postižení“
- bariéra
  - v přístupu k edukaci
  - v dosažení odpovídajícího vzdělání
  - v perspektivním zaměření
  - v orientaci na fungující projevy v chování, které jsou využitelné pro intervenci

(srov. Hillenbrand, 1999, Vojtová, 2004).

Pedagogická intervence předpokládá:

BIOPSYCHICKÝCH PŘÍSTUPŮ

- psychologickou a lékařskou diagnostiku;
- léčebné postupy;
- pedagogická intervence se spoléhá na medicínskou, psychologickou podporu;
- odstranění chyby je především záležitostí lékařů popř. psychologů;
- intervence a rehabilitace probíhá ve speciálním prostředí – poskytují ji vysoce specializovaní „experti“

REFLEXE PSYCHODYNAMICKÝCH PŘÍSTUPŮ

- **1. Rozvíjení silného já by mělo být podporováno tím, že se vyhneme budování příliš silného „nadjá“.**
- **2. Extrémní výchovné vlivy styly, jako je rozmazlování nebo výchova vedoucí k frustracím, jsou škodlivé pro rozvíjení dětské osobnosti.**
- **3. Je nutné věnovat pozornost významu a působení individuálních obranných mechanismů.**
- **4. Učitelé a vychovatelé by si měli vypěstovat sebekontrolu a sebekritiku a působit tak proti pocitům příkoří, agresivity a viny, které mohou vznikat u žáků z odporu k učení, a jsou tedy ovlivňované činností učitele.**

Téma „méněcennosti“ (Adler)

PSYCHODYNAMICKÉ PŘÍSTUPY

- **vynucování podřízenosti - rozvíjí pocit méněcennosti —————> potřeba kompenzace instinktem moci**

Úkolem pedagoga

- předcházet pocitu méněcennosti
- podporovat podvědomé úsilí žáka kompenzovat vlastní nedostatky a naplňovat svoje vlastní cíle.

Ve výuce se odráží podporou

PSYCHODYNAMICKÉ PŘÍSTUPY

- diferencované výuky
  - **s respektem k odlišnostem**
  - **efektivní volba**
    - **výukových cílů**
    - **přiměřených postupů**

(srov., Pelikán, 1995, Vojtová, Johnstone, Bloemers, 2006)

Svobodná výchova

PSYCHODYNAMICKÉ PŘÍSTUPY

- **neofreudiáni – např. Karen Horneyová, Erich Fromm, Erik Erikson**
- **Rovnováha v interpersonálním směřování dítěte považují za základ jeho zdravého rozvoje.**
- **Svobodná a tvůrčí výchova má předcházet nevědomým tendencím v chování člověka jako je agresivnost a konformismus, kterými člověk reaguje na současný tlak společnosti.**
- **Dítěti má dávat dostatek příležitosti pro získání zkušeností ve vztazích s druhými lidmi.**
- **Inspirace pro pedagogiku ve smyslu antiautoritativní výchovy spojené s podporou sebeurčení dítěte a jeho schopnosti participace a spolupráce v týmu**
- **(srov. Singule, 1992, Pelikán, 1995, Drapela, 1997)**

Pedagogická intervence předpokládá:

PSYCHODYNAMICKÉ PŘÍSTUPY

- **kauzální přístup, interpretace prožitků;**
- **posilování vztahu mezi klíčovými osobami a (pedagogem, rodičem) a dítětem (srov. Hillenbrand, 1999);**
- **vytvářet bezpečné prostředí:**
- **eliminovat ohrožující prvky v sociálním prostředí dítěte;**
- **eliminovat ohrožující momenty v edukačním procesu.**

REFLEXE PSYCHOEDUKAČNÍCH PŘÍSTUPŮ

- **Úkol pedagoga**
  - **porozumět motivaci chování**
  - **podporovat dítě při vytváření a rozvoji jeho vlastních kompetencí pro sebekontrolu**
  - **poskytovat dítěti krizovou intervenci zaměřenou na jeho životné prostora**
  - **hledat cesty a způsoby, prostředky a metody, které u toho konkrétního dítěte vedou k rozvoji účinných strategií školní práce i chování**

„Já – posílení“

Fritz Redl (1902 – 1988)

PSYCHOEDUKAČNÍ PŘÍSTUP

Cesta k posilování „Já“ vidí v následujících formách:

- **v pomoci interpretovat zapomenuté nebo potlačené zážitky, které jsou ve prospěch pozitivního vývoje dítěte;**
- **v pozitivním vztahu a v posilujícím vztahu dítěte s pedagogem;**
- **v nepřímých opatřeních: např. ve změnách vztahu dítěte s rodiči, vztahů mezi rodiči, ve školním prostředí, popř. zprostředkovat pozitivní zážitky ve volnočasových aktivitách, změny v denním režimu atd..**

„Rozhovor orientovaný na životní

prostor“ (Life-Space-Interview) *PSYCHOEDUKAČNÍ PŘÍSTUP*

- a) k okamžité konfrontaci dítěte s konfliktem v jeho chování
- b) k uvolnění emocionální frustrace dítěte
- Dítě je pedagogem vedeno krok za krokem k analýze konkrétní životní situace, ke změně zorného úhlu v pohledu na problém a k hledání jiných možných způsobů chování.

Zpětná vazba x Postupné kroky

Hillenbrant, 1999, Kauffman, 2001, Vojtová, 2004

Pedagogická intervence předpokládá:

PSYCHOEDUKAČNÍ PŘÍSTUP

- **porozumět motivacím chování;**
- **porozumět souvislostem školní (ne)úspěšnosti a nevhodného chování;**
- **rozvíjet schopnost dítěte posuzovat dopad nežádoucích projevů jeho chování do jeho vlastního života i do života jeho okolí;**
- **učit jedince s poruchou chování získat vnitřní pohled na své chování a jeho motivaci;**
- **hledat souvislosti nežádoucího chování v životním prostoru dítěte - zkušenosti, současnost, perspektiva.**

REFLEXE HUMANISTICKÝCH PŘÍSTUPŮ

- **Abraham Harold Maslow (1908 – 1970) Carl Ranson Rogers (1902 - 1987)**
- **Maslowova koncepce sebeaktualizace (self-actualisation theory)**
  - ukázala na nezbytnost přiměřených požadavků ve vzdělávání,
- **Rogersova koncepce kongruence**
  - ukázala na reflexi vlastních vjemů, pocitů a postojů dítěte

Porucha chování – Abnormalita

HUMANISTICKÝ PŘÍSTUP

- **je důsledkem přijímaného obrazu v interakci s druhými;**
- **signály v sociálním kontaktu vytváří obraz, kterému se dítě postupně podvoluje dělá to, co se od něj očekává.**

(srov. Atkinson, 2003, Vojtová, Johnstone, Bloemers, 2006)

- poznat potenciality dítěte,
- modifikovat cíle i samotné možnosti rozvoje dítěte,
- Dávat prostor pro sebeřízení, sebenaplnění, sebehodnocení, volný výběr vzdělávacích aktivit a cílů.

Základem konceptu je

- posuzování problematiky z pozice dítěte samotného
- prevence

Pedagogická intervence předpokládá:

HUMANISTICKÝ PŘÍSTUP

- **akceptovat dítě a pozitivně je přijímat;**
- **nabízet takové edukační cíle, které mu dávají zažívat školní úspěch;**
- **nabízet dítěti dostatek příležitosti v pojmenování vlastních potřeb a zájmů;**
- **nabízet výběr činností podle vlastních zájmů a potřeb;**
- **vytvářet příležitost pro rozhodování o cílech a cestách učení, o vlastních řešeních (rozvíjet jeho aktualizační tendence)**
- **podporovat dítě ve vlastních interpretacích jeho životní situace a perspektivy, v přebírání osobní odpovědnosti za vlastní rozhodování a chování (srov. Helus, 2004, Hill, 2004, Nykl, 2004).**

REFLEXE EKOLOGICKÝCH PŘÍSTUPŮ

- **Problémy v chování vidí v narušení rovnovážného charakteru ve vztazích mezi pedagogem, popř. rodičem a dítětem.**
- **Zdůrazňuje význam směřování všech ekosystémů ke stejným cílům pro zdravý vývoj a efektivní edukaci dítěte**

(srov. Blížkovský, 1992, Pokorná, 1997, Hillenbrand, 1999).

- **Koordinátor procesu směřování dítěte**
- **Nabízí dostatek prostoru pro**
  - **sebevyjádření**
  - **vlastní iniciativu**
- **Reaguje a reflektuje**

Pedagogická intervence předpokládá:

EKOLOGICKÝ PŘÍSTUP

- **analyzovat systémy, v nichž se dítě pohybuje:**
- **v jejich vzájemných vztazích,**
- **analyzovat vztahy uvnitř systémů;**
- **spolupracovat při intervenci s odborníky (rodiči) z jiných sociálních systémů dítěte;**
- **vytvářet příležitosti pro sociální učení, posilování sociálních vztahů v systémech dítěte**

(srov. Kauffman, 2001, Vojtová, 2004)

REFLEXE BEHAVIORÁLNÍCH PŘÍSTUPŮ

- **Behavioristé nepovažují za příliš významné získat vhled do problémů dítěte.**
- **Spíše se soustředí na přítomné měřitelné a pozorovatelné chování.**
- **Smyslem je změnit chování dítěte s využitím předem definovaných postupů**
- **PCH souvisí s lákadly životních situací a prostředí – na jejich příkladu se dítě učí**

(Elliott, Place, 2002, s.28, Wolfendale, 1992, s.43)

„Přístup orientovaný na žáka“

Základem je potencialita a možná kompetence.

Zdůrazňuje

BEHAVIORÁLNÍ PŘÍSTUP

- **Omezit diagnostiku spojenou s psychologickými testy - vnímání vlastní nedostačivosti**
- **pokud je nezbytná, pak je jejím účelem, aby přesně zmapovala strategie učení dítěte v konkrétních aktuálních oblastech kurikula;**
- **základ pro plánování dalších edukačních postupů využívat záznamy pedagoga o skutečných dovednostech a strategiích dítěte (pedagog nejlépe ví, v čem je dítě dobré);**
- **nezaměřovat se příliš na neúspěchy dítěte, ale orientovat se na jeho dobré výkony a s tím související metody pozitivní intervence.**

- **Naučit nové způsoby chování**
- **Vzor**
- **Modelování**
- **Operantní podmiňování**
  - **metody kontraktu, sebekontroly, sebehodnocení, sebeinstruování a verbalizace vlastního chování**

Pedagogická intervence předpokládá:

BEHAVIORÁLNÍ PŘÍSTUP

- **pozorovat a analyzovat chování dítěte – co mu předcházelo, na jaké události se váže;**
- **upravovat předchozí události a následky chování;**
- **poskytovat dítěti vzory žádoucího chování;**
- **vést dítě k sebekontrolě a k vytváření strategií pro žádoucí chování.**

Reflexe sociálně-kognitivních přístupů

- **Prostředkem změny je sociální učení**
- **Pracují s procesy identifikace a poznávání nepřiměřených reakcí a jejich desenzibilizací.**
- **Podstatou podpory dítěte je posilování jeho sebevědomí a sebekontroly**

Úkolem pedagoga

sociálně-kognitivní přístup

- **Zprostředkovat dítěti prožívání nových způsobů interakce v situacích podobných těm, se kterými se pojí jejich negativní zkušenost.**
- **Využívá různé formy sociálního učení (modelování)**
- **Pozitivní posilování**

Pedagogická intervence předpokládá:

sociálně-kognitivní přístup

- **zprostředkovat nové žádoucí způsoby chování v podobných (stejných) modelových situacích;**
- **poskytovat prostor pro nové zážitky s pozitivní interakcí především na straně vysílající;**
- **posilováním nové způsoby chování, je upevňovat a generalizovat.**

Variabilita vývoje užívaného koncepčního modelu

- **převzít jeden model jako neměnné téma – užívat jakousi šablonu;**
- **vycházet z více konceptů, přebírat z nich různé myšlenky, názory, hypotézy, žádnou z nich neupřednostňovat;**
- **vytvářet koncepční model a hypotézy ke koncepční teorii, doplňovat ji koncepty z jiných teorií a ověřovat si ji empirickými daty;**

Pravidla pro vytváření koncepčních modelů

Písemná podoba - náčrt základního rámce případu dítěte, který obsahuje hypotetické úvahy pedagoga o souvislostech problému v chování dítěte a možných způsobech intervence;

Stanovit cíle podpory dítěte - zároveň slouží jako **průvodce** při edukaci žáků s poruchami emocí a chování. Uvažujeme o vlivech, které mohly na nežádoucí vývoj chování působit. Cíl by se měl odvíjet od našich hypotéz, jak tyto nežádoucí dopady změkčit nebo eliminovat.

- **Vychází z perspektiv** různých teoretických konceptů, které by odpovídaly potřebám a situaci dítěte, dané školy, zohledňovaly zájmy a prospěch jednotlivých žáků, a které by současně respektovaly **sociální kontext** edukačního prostředí.

Verifikace správnosti zvoleného modelu - vyhodnocování správnosti našich konceptů probíhá kontinuálně v průběhu práce s dítětem. Srovnáváme naše hypotézy, které máme popsané z počátečního období tohoto procesu. Hypotézy upravujeme a modelujeme do nových podob.